

Elite și instituții în procesul modernizării

MISIONARI AI MODERNIZĂRII: PAȘOPTIȘTII

Dumitru Vitcu

Ajuns la vârsta senectuții și întorcându-și privirea spre traiectul comportamental al propriei generații, cel pe care contemporanii l-au numit, prețuindu-i talentul, "privighetoarea Moldovei", ori, admirându-i caracterul, văzuseră în el pe "cel mai mare om al țării", Vasile Alecsandri (căci despre el este vorba) se confesa, cu aceeași suverană modestie și cu aceeași constantă devoțiune pentru cauza națională românească în anii Unirii Principatelor, astfel: "Pentru noi toți lupta era viața; a scri, a vorbi, a lucra, a alerga de la Paris la Viena și de la Viena la Constantinopol în timp ce alții făceau anticameră săptămâni întregi, cu o răbdare de fachir, la lordul Palmerston în Londra – era viața noastră. Așa înțelegeam noi fericirea ! Niciodată n-am știut ce va să zică descurajarea, nu știam ce este osteneala. Tineri, veseli, neobosiți cum eram, eram siguri că viitorul va fi al nostru [...] Deznădejdea nu ne-a mușcat niciodată din inimă; nepăsarea, mai groaznică decât disperarea, nu ne-a omorât niciodată iluziile. Și să mai credeți, că nu ne era lesne"¹.

Într-atât de sugestive și de convingătoare, în fond, și de fermecătoare în formă sunt mărturisirile "bardului", revoluționarului, militantului unionist, diplomatului și mai presus de toate omului Vasile Alecsandri, încât acestea ar putea figura la loc de cinste într-o posibilă antologie a marilor caractere, utilă, poate chiar indispensabilă unei societăți precum cea de azi. Este cunoscut că înfăptuirea statului român modern și dotarea acestuia cu instituțiile corespunzătoare noilor imperative sociale, naționale, politice și spirituale au dominat eforturile făcute de societatea românească, în ansamblul ei, în tot cursul veacului al XIX-lea. La fel de cunoscut este și faptul că – fără a subestima strădania colectivă și a elitelor aparținând ori ilustrând alte etape istorice – meritul esențial în elaborarea programului-cadru al modernizării societății românești a revenit acelei excepționale generații "pașoptiste", care, pe parcursul a numai trei decenii, între 1848 și 1878, a fost artizana unei revoluții, a înfăptuirii statului național român modern și a neatârării, așadar, implicată direct (desigur nu și exclusiv în ultima parte) în cele trei momente cardinale ale istoriei românilor din trecutul veac. Este generația al cărui nucleu a văzut lumina zilei în anii deceniului II, reprezentată fiind, cronologic, de A.T. Laurian

și N. Goleșcu (n. 1810), I. Maiorescu (1811), C. Negri, Gh. Barițiu și Eudoxiu Hurmuzachi (1812), Cezar Bolliac și L. Steege (1813), I. Ghica, C.A. Rosetti, D. Ralet și I. Voinescu II (1816), M. Kogălniceanu (1817), D. Brătianu și Aron Pumnul (1818), N. Bălcescu, Al. G. Goleșcu, Alecu Russo și D. Bolintineanu (1819), I.C. Brătianu și V. Alecsandri (1821), alături de mai "vârstnicii" Șt. Goleșcu (1809), C. Negruzzi și S. Bărnăuțiu (1808), I.H. Rădulescu (1802) și de mai tinerii: Avram Iancu (1824), Al Papiu Ilarian (1828) sau C.D. Aricescu (1823).

Firește, vârsta biologică similară sau foarte apropiată nu reclamă oriunde, oricum și mai ales oricând comunitatea idealului politic, social, filozofic și estetic. Afinități, fie și parțiale, pot fi ușor sesizate pe scara vârstei, între "bătrâni" și "tineri", după cum suficiente contraste departajează adesea pe congenari. Potrivit observațiilor unui analist al fenomenului (Paul Cornea), în vremuri liniștite, de evoluție calmă, fără războaie, revoluții sau răscoale, ori în cadrul societăților patriarhale, acolo unde tradiția lucrează în sensul perpetuării imobilismului politico-social, elementele ce ar putea defini o generație au o redusă relevanță. Când însă istoria își accelerează ritmul, iar evoluția se precipită ca urmare a frământărilor lăuntrice, conjugate cu împrejurările exterioare, termenul de generație dobândește semnificația unui criteriu de delimitare în plan ideologic, psihologic și moral. Cei născuți în vremea sau în proximitatea unui viraj istoric de mai mare rezonanță pentru evoluția unei comunități se înfățișează ca deosebiți față de predecesori, iar conștiința acestei deosebiri – printr-o recurență firească – se transformă în element propulsiv, sporind și mai mult acea deosebire². Cel mai ilustrativ exemplu în acest sens îl oferă pașoptiștii, reprezentând în egală măsură generația revoluției, ca și pe aceea a Unirii Principatelor.

Răgazul scurt dintre cele două momente istorice fierbinți și propulsarea obiectivului național românesc deasupra tuturor celorlalte – pe fondul împrejurărilor externe favorabile intensificării acțiunilor de emancipare politico-națională pe un front mai larg – au găsit pe unii și aceiași protagoniști angajați, mai întâi, în formularea programului și susținerea acestuia în vremea revoluției, apoi în retușarea-i din mers și materializarea treptată a aspirațiilor comune. E drept, unii dintre ei au dispărut prea timpuriu din viață, fără a mai fi fost părtași la bucuria primelor împliniri. Este cazul lui N. Bălcescu, considerat de mulți drept port drapel al generației sale (m. 1852), dar și al lui Alecu Russo (m. 1858) sau Dimitrie Ralet (m. 1859), care au crezut cu obstinație, nu doar în justetea cauzei lor, ci și în șansa izbânzii. Paradoxal, dar tocmai Bălcescu, cel care reproșase predecesorilor pripeala ori defetismul generate de pretinsa neînțelegere a faptului (evident, în opinia sa) că "nu este dat unei generații să înceapă și să întemeieze triumful unei credințe; că ceea ce o generație a început, alte generații trebuie să sfârșească și să completeze"³, avea să fie contrazis de

evoluția evenimentelor petrecute imediat după dispariția sa. Pentru că, înșiși congenarii săi, beneficiari ai unei educații primare sustrate tiparelor fanariote cu dascăli străini (îndeobște francezi și germani), dar și în atmosfera de emula patriotică asigurată de existența primelor școli naționale, cu vădit interes pentru afirmarea valorilor autohtone și cu predispoziții, ambiții chiar, în direcția extinderii orizontului spiritual prin asimilarea valorilor sau modelelor europene, tocmai ei, așadar, au fost promotori dar și făptuitori ai programului național pașoptist.

Obiectivele acestui program au fost definite mai limpede, mai sistematic și mai consistent în plan social-politic exprimând – fie în cuprinsul documentelor revoluționare, fie în publicistică sau prin acțiunile post revoluționare – două direcții prioritare. Pe de o parte, ideea statalității era pusă în acord cu năzuința (generalizată în plan european) consacării personalității naționale, reclamând, în cazul românilor: deplina autonomie, unitatea politică și asimilarea formelor instituționale specifice vieții moderne (regim parlamentar, presă liberă, emanciparea mănăstirilor închinată, armată națională, dezvoltarea învățământului etc.), altfel spus, eliminarea protectoratului străin, libertate națională și egalitate politică pentru românii transilvăneni în raport cu celelalte popoare din cuprinsul monarhiei habsburgice și introducerea sau adoptarea principiilor dreptului public burghez, consacrate prin practica constituțională occidentală posteroară revoluției franceze. Pe de altă parte, modernizarea societății românești presupunea abandonarea totală și definitivă a rânduinelor "tradiționale" (conservatoare), soluționarea gravelor probleme sociale în acord firesc cu aceleași principii de libertate și egalitate consfințite prin celebra *Declarație a drepturilor omului și ale cetățeanului*.

Dincolo de evidențierea elementelor doctrine fundamentale, socialul și naționalul, ori de speculațiile interpretative generate de relația existentă între acestea în ansamblul programului pașoptist, se impune constatarea că la originea primelor inițiative și înfăptuiri în direcția construcției naționale s-a aflat "Junimea română", familiarizată, surprinzător de repede și de temeinic, cu spiritualitatea, dar și cu viața politică europeană și conștientă de propria-i menire, chiar de propria-i capacitate combativă. Spre deosebire de părinții lor, cufundați într-o deplorabilă letargie de rit oriental și pe care "vălmășagul veacului îi găsea și-i lăsa liniștiți" (în plastica expresie a lui Alecu Russo), pașoptiștii "au răsărit în larva ideilor nouă". Și dacă "ochii și gândurile părinților se învârteau la răsărit, ai noștri – zicea Russo – sunt țintiți spre Apus, deosebire de la cer la pământ"⁴.

Acea uimitoare metamorfoză comportamentală în rândurile tinerimii, de natură să asigure conectarea spațiului geopolitic românesc la beneficiile, dar și la rigorile lumii moderne, era inevitabilă totuși, după cum și tendința de împotrivire – fie și din nostalgie pentru timpurile patriarhale – apărea firească

în fața tendințelor excesiv-imitative și în efortul de asimilare a noilor modele occidentale. Îndemnul frunzașilor generației spre unitatea de gândire și de acțiune pe terenul construcției național-statale și, implicit, al afirmării propriei identități, s-au înmulțit și nuanțat pe măsură ce revoluția europeană oferea, într-o parte sau alta a continentului pilde, repere sau învățăminte profitabile românilor. "Astăzi, când în toate părțile lumii – cuvânta D. Brătianu în fața junilor compatrioți din Paris – oamenii aleargă, se caută, se comunică, frățesc în numele libertății; când vedem pe nemți, pe francezi, pe englezi, pe americani dându-și mâinile pe deasupra zidurilor Chinei, când națiile care n-au avut nici o rolă pe scena lumii [...] ies la lumina soarelui și declară în gura mare naționalităților lor, drepturile lor neprescriptibile, numai noi să nu credem, să nu mișcăm, să nu avem viață?"⁵. Întrebarea era, desigur, retorică pentru că în fond compatrioții se puseseră deja în mișcare, formulară și credeau în propriile idealuri.

Întemeiate pe ceea ce "Popolul suveran" (din 2 august 1848) numea "noul cod politic și social" al ultimei revoluții franceze⁶, dar debitoare ideologic și revoluției mari (1789)⁷, opțiunile românilor – unitare în esență și în proiecția lor națională – acopereau o fațetă mai largă de modele, căi și mijloace de urmat pentru îndeplinirea obiectivelor propriei revoluții. Astfel se explică diversitatea opiniilor și varietatea acțiunilor lor, raportate mereu contextului zonal sau continental, într-o parte sau alta a țării, într-un moment sau altul al procesului revoluționar.

Inspirate din scrierile și faptele reprezentative ale timpului, subliniind în formă, dar și în conținut, problematica generală europeană, documentele programatice ale revoluției române exprimau nevoile reale ale societății românești și-i fixau jaloanele modernizării. Eforturile pașoptiștilor se situau în continuarea procesului de dezvoltare internă, urmărind însă perfecționarea și introducerea acelor instituții capabile să pună în acord societatea românească cu cea europeană. Era cel dintâi program complet, echilibrat și de perspectivă, semnificând deopotrivă certificatul de maturitate al clasei politice românești reprezentată de tinerimea intelectuală, dar și testul prin mijlocirea căruia au fost cuantificate implicațiile exterioare ale mișcării politice naționale românești; pentru că șansele de transpunere în practică a programului de regenerare în integralitatea sa s-au dovedit pe moment nule, în condițiile existenței și ale persistenței intereselor marilor puteri în zonă și a perspectivei modificării echilibrului european. Nici apelul disperat al lui Al.C. Golescu către Avram Iancu (din 18 ianuarie 1849) îndemnându-l a îmbina lupta cu diplomația pentru cauza românismului⁸, nici convingerea stăruitoare a lui Ion Buteanu privind necesitatea trimiterii unui emisar la Frankfurt⁹, n-au influențat și nu puteau înrâuri epilogul, previzibil de altfel, al revoluției române.

Concluzia desprinsă din "momentul 1848" a fost limpede: emanciparea socială nu era cu putință fără libertate și unitate națională, fără înlăturarea

dominației străine, îndreptându-l pe Bălcescu să afirme că deviza revoluției viitoare, revoluție națională, avea să fie "dreptate, frăție, unitate" – triadă de inspirație franceză dar adaptată cerințelor locale.

Momentul istoric pașoptist, marcând intrarea în arena vieții publice a tinerimii intelectuale – aflată la prima generație instituționalizată și având, ca trăsătură fundamentală misionarismul politic¹⁰ – a impus definitiv în spațiul românesc primatul luptei politice, sub semnul căreia se desfășurase lupta națională, voalat, și în epoca anterioară. Adepți ai căii revoluționare, junii au recurs la acțiuni conspirative în interior, au strâns legăturile cu emigrațiile naționale, îndeosebi cu cele de orientare "mazziniană", în spiritul "junei Europe" și au desfășurat o susținută propagandă în străinătate în numele cauzei române. Misionarismul a dezvoltat în rândul tinerimii sentimentul solidarizării de generație, care s-a consolidat în condițiile aspre ale exilului postpașoptist. "În stoluri au plecat pribegii spre Apus – scria N. Iorga, în 1909 – bătând la toate ușile și la toate măririle [...] România viitoare, cântată până atunci în versurile poezilor, predicată până atunci în scrisul istoricilor, recomandată în expunerile economiștilor, România viitoare a fost înfățișată diplomaților Europei în memoriile scrise (ca și în cursul audiențelor ori al întrevederilor ocazionale – n.ns.) de frunțașii tineretului român de pretutendeni"¹¹. Remarcându-le perfectul consens al acțiunilor, în pofida diferențierilor de formație, caracter, poziție socială ori de vârstă, istoricul consemna admirativ: "Nimeni însă dintre revoluționarii învinși, dintre republicanii Republicii strivite, dintre tulburătorii tulburărilor înnăbușite, nimeni dintre ei nu putea să vadă viitorul în altă înfățișare decât a Unirii Principatelor..." Credința nestrămutată în izbândă și tăria deciziei de a lupta, exprimată lapidar de unul dintre combatanți când greul abia începea – "noi întorcem cerul și pământul pentru a ajunge la țelul nostru"¹² – au întărit neconținut frontul de acțiune românescă desfășurată vreme de aproape un deceniu "cu toiagul sărăciei în mână și cu graiul adevărului pe buze". Distanțele și efortul – fizic și material – reclamat pentru acoperirea lor, în condițiile tehnice cunoscute (adică precare) ale căilor și mijloacelor de transport și de comunicație au fost devansate, de preocupările mereu mai insistente ale tinerimii de a stabili, în paralel, la parametri calitativi superiori față de trecut, punți de legătură cu "izvoarele de învățătură" ale lumii civilizate europene.

Din perspectivă continentală, rolul istoric al generației pașoptiste a constat în filtrarea ideilor politice, sociale sau estetice ale Europei prin sита spiritului național, contribuind decisiv, nu doar la realizarea statului român modern, ci și la fundamentarea unei ideologii și a unei culturi moderne, compatibile și nu o dată comparabile cu valorile consacrate ale spiritualității europene. Iar din perspectivă națională, epilogul revoluției române de la 1848 s-a constituit în prolog al viitoarei revoluții, organizată și condusă de aceeași generație de patrioți, care, sacrificându-și tinerețea, cariera, averea, sănătatea și chiar viața, a

izbutit peste numai un deceniu să creeze o țară râvniță, peste alte două să-i redobândească neatârarea și, în tot acest răstimp, să asigure premisele necesare desăvârșirii unității național-statale românești.

- ¹ Aug.R. Clavel, *Vasile Alecsandri. Mircești. Schițe și impresiuni*, București, 1890, p. 12-13.
- ² Paul Cornea, Mihai Zamfir, *Gândirea românească în epoca pașoptistă*, București, 1969, p. 15.
- ³ *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, vol. I, ed. Cornelia Badea, București, 1982, p. 317.
- ⁴ Alecu Russo, *Studie moldovană*, în *Scriseri alese*, București, 1959, p. 142.
- ⁵ *Anul 1848 în Principatele Române*, I, București, 1902, p. 61-73.
- ⁶ *Ibidem*, II, p. 108.
- ⁷ Dan Berindei, *Revoluția franceză și resurecția românească*, în vol. *Românii și Europa*, București, 1991, p. 43-50.
- ⁸ *1848 la români...*, II, p. 1008.
- ⁹ *Ibidem*, p. 1016.
- ¹⁰ Elena Siupiur, *Viața intelectuală la români în sec. al XIX-lea*, în vol. *Cartea interferențelor*, ed. St. Berceanu, București, 1983, p. 233.
- ¹¹ N. Iorga, *Unirea Principatelor (1859) povestită românilor*, Vălenii de Munte, 1909, p. 33.
- ¹² George Fotino, *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești*, București, 1939, p. 221.